

ves – og for lidt på *hvordan det er* – som basis for oplevelse og følelse! Og dermed også for lidt i stand til at vurdere hvilke læreprocesser, der ville være nødvendige og mulige, sat i forhold til jobbenes udfordringer.

I forhold hertil rummer de afsluttende overvejelser om tryghed og udstødning mange tilgange til at se nærmere på arbejdsprocessernes konkrete karakter.

Den sidste problemstilling forfølges også i *Ivan Thaulows* artikel om »Omstilling og udstødning«. Indgangsvinklen er kritisk/skeptisk: kan den megen tale om udvikling af de menneskelige ressourcer »...indebære ny krav og mekanismer, der nedbryder menneskelige ressourcer?« (s.145).

I forhold til den overvejende økonomisk-teoretiske debat om udstødning påpeges en række, supplerende sociologisk prægede forklaringer på øget udstødning. Den *kunne* forårsages af:

1. øgede kvalifikationskrav,
2. øget intensitet, forhøjet arbejdstempo,
3. individualisering og skærpede produktivetskrav, hvor 'moralisk pres' i selvstyrende grupper kan få de svagere, som tidligere blev beskyttet af kollegerne, til at se sig selv som en belastning,
4. organisatoriske omstillinger – hvor de 'modvillige' fyres (eller selv siger op)
5. produktivitetsvækst, som – medmindre virksomheden har en stærkt voksende afsætning – fører til reduktion af arbejdsstyrkens omfang,
6. 'den fleksible virksomhed', hvor efteruddannelse til øget funktionel fleksibilitet af kernearbejdskraften både kan reducere behovet for mellemledere og samtidig gøre randarbejds-kraftens vilkår meget mere svingende og ustabile.

Men sammen med disse faktorer er der selvfølgelig nogle modgående tendenser, vækst i andre typer af virksomheder og fremkomst af nye jobtyper. Hvilke faktorer og tendenser, der har hvilken vægt, angives et antal case-studier i SFI's del af SARA-programmet at skulle belyse. Her stilles spændende analyser i udsigt: Der bebun-

des case-studier, der ikke blot skal frembringe 'solstrålehistorier'/best-cases i DUA-genren, som andre så blot skal annamme og eftergøre, men også case-studier, der skal tegne et samfundsmæssigt billede af udviklingstendenserne, og som – modsat de rent kvantitative, statistiske oversigter – også vil kunne give input til debatter om årsagsforklaringer – og dermed forandringsmuligheder.

Hermed skulle den store spændvidde mellem de forskellige dele af SARA-forskningsprogrammet, som er indeholdt i denne bog, også være antydnet. Det er fint nok at starte med ganske forskellige udgangspunkter – men man må håbe at SARA-deltagerne siden, de skrev disse artikler (en gang for halvandet års tid siden), har haft lejlighed til at tage en grundig indbyrdes debat og finde en fælles teoretisk platform.

Anmeldt af **John Houman Sørensen**, forskningslektor ved CARMA, Center for Arbejds-markedsstudier, Institut for Økonomi, Politik og Forvaltning, Aalborg Universitet.

Email: houman@socsci.auc.dk

Søren Kristiansen og Hanne Kathrine Krogstrup

Deltagende observation Introduktion til en forskningsmetodik

Hans Reitzels forlag 1999. 235 s. ISBN 87-412-2708-5

Forskerne er afhængige af data, når de skal fortolke virkeligheden. Men ofte har de svært ved at få fat på de ønskede oplysninger. Kun ved selv at opsøge de personer, der skal undersøges, kan de hjemtage de ønskede informationer. Forskeren bliver derved nødt til at være aktiv i det miljø, som skal undersøges.

Metoden kaldes deltagerobservation. Udenforstående kunne synes, at det er en let metode, når man er så tæt på virkeligheden, men lige præcis derfor opstår en masse problemer af teoretisk og videnskabsteoretisk art.

Metoden er meget velegnet, når man f.eks. skal give en kulturhistorisk beskrivelse af en arbejdsplads eller et arbejde, men mange andre faglige retninger kan drage nytte af den. Forfat-

terne har selv store erfaringer med metoden. Søren Kristiansen har benyttet den ved sine psykologiske undersøgelser af autister, og Hanne Kathrine Krogstrup har fået indsigt i sindslidendes erfaringer med behandlersystemet.

Kun ved at være blandt de undersøgte mennesker, er det muligt for forskeren at få adgang til disse menneskers kultur. Når det sker i et miljø fjernt fra forskerens eget, kan han få øje på fælles holdninger, når han systematisk bruger tid på at få hold på dem.

Forfatterne ønsker, at deltagerobservation ikke kun er en metode, men også en metodologi. Her bekender de sig til fænomenologien, som står i modsætning til den traditionelle positivisme. Ifølge den gælder det om at forstå menneskers handlinger og adfærd ud fra deres eget subjektive perspektiv. Den enkelte bliver styret af sine motiver, tanker og følelser, hvorfor det er vigtigt for forskeren at nå ind til denne verden.

Forskeren skal derfor gennemføre sin undersøgelse på en bestemt måde, når han er på udkig efter bestemte ting, og når han tolker sine resultater, skal det også udføres bevidst.

Bogens første kapitel fortæller om hvorledes metoden med at observere først blev benyttet af antropologer, da de i begyndelsen af forrige århundrede ville forstå fremmede kulturer. Psykologerne tog metoden til sig i en reaktion mod de mange laboratorieforsøg, hvor de mente, at menneskelig adfærd burde studeres under naturlige forhold. Ikke mindst sociologien er kendt for at bruge metoden, hvor en af sociologiens grundlæggere, Georg Simmel, allerede i begyndelsen af 1900'tallet havde søgt at finde det sociale livs væv, som vedligeholder den sociale organisation.

Observationsstudier er en måde at få viden om nonverbal adfærd. Forfatterne lægger meget vægt på metoden. De er godt klar over, at den ofte kombineres med indhentning af oplysninger ved hjælp af andre metoder, men for at isolere observationsstudiet per se, udelukker de i store del af bogen disse andre metoder. Hvilket efter anmelderens mening unødigt indskrænker metodens anvendelsesområde.

Metoden kan udføres på mange måder. Den

kan f.eks. udføres ustruktureret eller struktureret, hvor begge fremgangsmåder rejser hver sine muligheder og problemer.

I en forskningsproces giver det desuden metodeproblemer, når man samtidig er deltager og observatør. Det er et problem ved indhentning af data, men sandelig også når det oplevede skal fortolkes, når der skal opstilles begreber og angives forskningsmæssige problemstillinger.

Til eksempel er det vigtigt at få fat på common-sense viden, som er det alle ved i den undersøgte gruppe, men som de ikke nødvendigvis er bevidste om. Men det kan være et problem, når forskeren selv bliver påvirket af feltet og omvendt.

Når de indhentede oplysninger skal tolkes, benyttes den hermeneutiske tolkning, hvor forskeren skal indlæse generelle egenskaber og sammenhænge. Her sammenfatter bogen fem forskellige metoder. *Grounded theory* er den første, hvor det gælder om at udføre en så fuldstændig kortlægning af det undersøgte fænomen som muligt. Ved metoden for *idealtypen* gælder det om at finde træfsikre karrikaturer, mens *væsensmetoden* søger at indkredse de kendetegn, som er fælles. *Procesmetoden* vil afdække et procesforløb, mens den *dialektiske* metode kun er interesseret i kampen mellem modsætninger.

Det hele foregår i en forskningsproces, hvor forskeren løbende skal sikre konsistens mellem teori og empiri. Ikke mindst bliver forskningsprocessen hele tiden omdefinert som et resultat af interaktionen mellem forsker og felt.

Det er tungt teoretisk stof, men heldigvis er teksten velskrevet og fyldt med eksempelcitater. »Der findes ikke megen skandinavisk litteratur, som udførligt og detaljeret præsenterer denne dataindsamlingsmetode« (s. 11). Denne påstand kan ikke være mere forkert! Jeg vil vove den påstand, at der specielt i de nordiske lande er en tradition for observationsmetoden, som er udviklet til en form for perfektion inden for sine præmisser.

Alene på SAMDOK, Nordiska Museet i Stockholm, findes et register over 1.000 samskindsundersøgelser, som næsten alle har været

udført via observationsmetoden. Tilsvarende har der været udført hundredevis af undersøgelser i Danmark. Af de nyeste kan nævnes Niels Jul Nielsens undersøgelse *Tuborg. Arbejdsliv og dagligdag* fra 1997, Maiken Rude Nørup: *Café- og værtshusliv*. (1998), og mange andre fremgår af oversigterne i tidsskriftet *Nyere tid*, som udgives af Nationalmuseet.

At der ikke skulle findes litteratur med en udførlig og detaljeret præsentation kan demteres af måske mere end 100 artikler og bøger. Siden *Feltarbejdet. Synpunkter på etno-folkloristisk fältforskning* fra 1968 er der udkommen en stadig strøm af bøger og artikler med diskussion af metoden. Tidsskriftet *Nord Nytt* er et af de nordiske tidsskrifter, hvor etnologer og folklorister løbende diskuterer metoden, og Nordiska Museets metodiske bøger har bla. omfattet *Verbalt. Visuellt. Materiellt* (1991) og Eva Fägerborgs doktorafhandling *Miljoner och my* (1996), som indeholder mange overvejelser omkring observation og tolkning.

På mange måder har den særlige nordiske udvikling af antropologiens feltarbejdsmetoder tilpasset et moderne industrisamfund givet en helt særegen metode. Først og fremmest er metoden meget praktisk anlagt, og den er ikke kun begrænset til iagttagelse af personer. Man udnytter også det forhold, at folk ved valg af f.eks. påklædning og (bolig)indretning skaber sit eget rum og udtryksform. Hertil er fotografering og video god til datafangst.

Den nordiske udgave af metoden er også meget inspireret af de strukturalistiske teorier. Det giver en ekstra dimension omkring tolkningen af de skjulte strukturer.

Metoden er herved på mange måder mere velegnet til at beskrive og få hold på store sociale systemer end mange af de metoder, der nævnes i den foreliggende bog. F.eks. kan en undersøgelse af en typisk arbejdsplads med mange forskellige grupper og kulturelle former meget sjældent stå alene. Man bliver nødt til at fokusere på forandring, hvorved den historiske dimension inddrages.

I bogens indledning takkes en lang række professorer og lektorer, som har gennemlæst

manuskriptet. Når de læser denne anmeldelse, må de få røde ører, når de opdager at have overset et så stort, så frodigt og alligevel nærtliggende forskningsmiljø.

Til forfatterens undskyldning må siges, at folklorister og etnologer holder sig meget for sig selv. De har opmærksomheden henvendt mod forskningsinstitutionerne arkiver og museer, og ikke nær tilsvarende mod universitetsverdenen som sådan.

En anden undskyldning er, at der ikke findes noget velfungerende bibliografisk system, når det drejer sig om videnskabelig litteratur på nordiske sprog. Derimod svømmer de danske biblioteker over med engelsksprogede hjælpemidler som on-line bibliografier, mens der på dansk kun findes enkelte mindre fagbibliografier.

Trods disse kommentarer om bogens manglende fuldkommenhed, kan den alligevel anbefales både for studenter, der vil kende til metoden, og til garvede feltforskere, som kan få genopfrisket de klassiske problemstillinger.

Anmeldt af **Jørgen Burchardt**, etnolog og projektforsker.
E-mail: jbur@post1.tele.dk

Peter Auer

Employment Revival in Europe Labour Market Success in Austria, Denmark, Ireland and the Netherlands

ILO, Geneve 2000, 140 s. ISBN 92-2-110841-4.

Internationale organisationer og analyseinstitutter er centrale aktører, når politiske problemer skal defineres, dagsorden sættes og løsningsforslag lanceres. OECD var ikke uden indflydelse, da arbejdsløshedsproblemerne fra slutningen af 1980'erne begyndte at handle om struktur – fremfor konjunkturproblemer. International Labour Organization (ILO) er en anden af disse organisationer. ILO's forståelse af arbejdsløshedsproblemerne i de vestlige velfærdsstater har ikke været væsentlig anderledes end OECD's, men det er løsningsforslagene. Fremfor mere eller mindre eksplicitte anbefalinger af dagpenge-reduktioner, lavere mindstelønninger og større